

Józef Barbag
1903–1982

JÓZEF BARBAG

1903–1982

Józef Barbag urodził się 9 kwietnia w 1903 r. w Brodach na Podolu, tam też ukończył gimnazjum. W latach 1922–1927 studiował geografię na Wydziale Nauk Filozoficznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Pracę dyplomową pisał pod kierunkiem prof. Twardowskiego. Po ukończeniu studiów pracował jako nauczyciel geografii w szkołach średnich w Radomsku, Międzyrzeczu Podlaskim i Równem.

Po zakończeniu wojny podejmuje pracę naukowo-dydaktyczną w wyższych uczelniach Warszawy. Od 1946 r. pracuje w Szkole Głównej Służby Zagranicznej, gdzie w latach 1947–1952 pełni funkcję kierownika Katedry Geografii Politycznej. W roku 1953 podejmuje pracę w Katedrze Geografii Regionalnej Uniwersytetu Warszawskiego. Stopień doktora nadano Mu na Uniwersytecie Łódzkim w 1964 r. na podstawie rozprawy pt. *Kształtowanie się granic politycznych oraz integracji i dezintegracji państwa w latach 1900–1962*. Promotorem pracy doktorskiej był prof. Jan Dylik, a recenzentami profesorowie: Bolesław Olszewicz, Maria Kielczewska-Zaleska i Stanisław Leszczycki. W 1955 r. uzyskuje tytuł docenta, a w 1968 – profesora nadzwyczajnego nauk przyrodniczych na Uniwersytecie Warszawskim.

Specjalnością naukową Profesora była geografia regionalna i geografia polityczna. Wiele uczynił dla nadania odpowiedniego prestiżu tym dyscyplinom, starał się o właściwe miejsce dla nich w programach szkolnych i studiów uniwersyteckich.

W czasie blisko trzydziestoletniej działalności w Uniwersytecie Warszawskim Profesor Józef Barbag położył szczególne zasługi w zakresie uruchomienia i pionierskiego rozwoju problematyki geografii politycznej. Zajęcia dydaktyczne z tej dziedziny, zapoczątkowane przez Profesora w Instytucie Geograficznym UW, zostały następnie wprowadzone w wielu ośrodkach geograficznych.

Prof. Józef Barbag napisał wiele prac z dziedziny geografii politycznej, które zyskały uznanie czytelników w kraju i za granicą. Niektóre z nich tłumaczone były na języki obce (m.in. jedyny po II po wojnie światowej podręcznik akademicki z dziedziny geografii politycznej Jego autorstwa został przełożony na język rosyjski).

Profesor Barbag wniósł również wielki wkład w rozwój geografii regionalnej świata. Jest autorem wielu monografii, podręczników i artykułów z tej

dziedziny. Był także redaktorem i współautorem II tomu *Geografii Powszechnej*, wydanej przez PWN w 1963 r.

Przez szereg lat Profesor był redaktorem naczelnym czasopisma dla nauczycieli „Geografia w Szkole”. Dołożył wielu starań o należyty poziom naukowy i edytorski tego pisma.

Przeglądając bibliografię Profesora znajdziemy tam również tłumaczenia wielu cennych pozycji z zagranicznej literatury geograficznej, m.in. tłumaczenie wydanej pod egidą UNESCO pracy z zakresu metodyki nauczania geografii – „O nauczaniu geografii”.

Profesor Barbag lubił pracę pedagogiczną – był dobrym nauczycielem. Wynikało to również z tego, że posiadał wielką wiedzę i ogromne doświadczenie pedagogiczne, jak i z tego, że lubił młodzież. Dbał o to, aby Jego uczniowie umieli patrzeć, dostrzegać i rozumieć otaczający świat. W kontaktach z ludźmi cechowała Go tolerancja i życzliwość.

Przez cały okres pracy naukowo-dydaktycznej Profesor Barbag ściśle współpracował z resortem oświaty, głównie w zakresie kształtowania programów nauczania geografii w szkołach oraz kształcenia nauczycieli. Pełnił funkcje dyrektora Departamentu Programów i Podręczników, potem Departamentu Oświaty Dorosłych w Ministerstwie Oświaty. Był współtwórcą Olimpiady Geograficznej dla młodzieży szkolnej. Współpracował też aktywnie z Polskim Komitetem UNESCO w sprawach rewizji treści podręczników szkolnych w PRL i RFN.

Był członkiem wielu komitetów naukowych Polskiej Akademii Nauk. W latach 1962–1968 piastował funkcję zastępcy sekretarza naukowego Wydziału III – Nauk Matematyczno-Fizycznych, Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych PAN.

Profesor Barbag znany był szeroko za granicą. Brał udział w wielu kongresach, sympozjach i konferencjach. Bywał zapraszany jako wykładowca do ośrodków geograficznych wyższych uczelni Europy i Ameryki. Był członkiem Komisji Metodologii i Nauczania Geografii przy Międzynarodowej Unii Geograficznej.

Za liczne zasługi w pracy naukowej i dydaktycznej Profesor został odznaczony Krzyżem Oficerskim i Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej i licznymi innymi odznaczeniami państwowymi, resortowymi, a także zagranicznymi. Profesor Józef Barbag zmarł 19 czerwca 1982 r. w Warszawie.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA

Specjalnością naukową Profesora był swoisty tryptyk zagadnień geograficznych: geografia polityczna, geografia regionalna i dydaktyka geografii zarówno szkolnej, jak i akademickiej.

Śmiało można powiedzieć, że był pionierem polskiej powojennej geografii politycznej. Nie było to zadanie łatwe. Praktycznie do lat 70. ubiegłego już wieku geografia polityczna utożsamiana była z geopolityką, stąd wielu jej przeciwników znalazło się w gronie ówczesnych naukowców. Kolejny problem to „petyczki” z wszechwładną wówczas cenzurą. Władze obawiały się, że geografia polityczna może mieć odmienne spostrzeżenia niż obowiązująca wówczas „jedynie słuszna” ideologia. We wstępie do pierwszego powojennego podręcznika geografii politycznej (*Geografia polityczna ogólna*, PWN 1974) Profesor pisał: *Dynamiczny rozwój dyscyplin geograficznych w Polsce Ludowej nie objął w dostatecznym stopniu geografii politycznej, zwłaszcza ogólnej. Trudno wytłumaczyć i pogodzić się z faktem zaniedbania tej dyscypliny, jeżeli zważymy, jak doniosłą rolę we współczesnym życiu odgrywa świadomość społeczna i jak bardzo pożądane jest możliwie wszechstronne oświetlenie zjawisk polityczno-społecznych, a więc także ich przestrzennego usytuowania i środowiska geograficznego, w którym się rozgrywają*. Swoje nowatorskie opracowanie Profesor skromnie nazwał „próbą wypełnienia tej luki”.

Autor, zdając sobie sprawę, że będzie miał wielu adwersarzy, zaznaczył, że niektóre poglądy przedstawione w *Geografii politycznej* mają charakter dyskusyjny. Zgadzając się z tym stwierdzeniem, należy podkreślić, że właśnie to przyczyniło się do ożywienia wymiany poglądów i nasilenia badań z zakresu geografii politycznej. Jako sukces autora wspomnianego podręcznika należy uznać przetłumaczenie go na język rosyjski. Jest to zasługa wyważonych ocen i szacunku dla różnych ujęć badawczych. Potwierdzeniem tej opinii może być fakt tłumaczenia na język niemiecki wielu artykułów Profesora, które ukazywały się w niezmienionej formie, zarówno w NRD, jak i Republice Federalnej Niemiec. Można to ocenić jako ewenement w naukach związanych z polityką. Artykuły Profesora z zakresu geografii politycznej dotyczyły najczęściej problemów teoretycznych i metodologicznych, zagadnień granic politycznych oraz państw jako przedmiotu badań tej dziedziny geografii.

Profesor Józef Barbag wniósł również wielki wkład w rozwój geografii regionalnej świata. Dorobek naukowy obejmuje tu zarówno prace z zakresu metodologii, jak i obszerne monografie o różnym zakresie terytorialnym. Wymienić tu można opracowanie koncepcji i redakcję naukową jednego z pierwszych powojennych podręczników *Geografia świata*. Zachęcił wówczas do współpracy wszystkich pracowników Zakładu Geografii Regionalnej i Politycznej, którym kierował przez szereg lat. Samodzielnie przygotował obszerne opracowanie *Geografia gospodarki świata*, monografie Stanów Zjednoczonych Ameryki i Wielkiej Brytanii.

Profesor Barbag był jednym z animatorów przygotowania monumentalnego dzieła *Geografia Powszechna*, której tomy sukcesywnie ukazywały się w latach 60. XX wieku. Był redaktorem i współautorem drugiego tomu. Jego tytuł to „Człowiek i jego działalność gospodarcza”. Znalazły się tu dwa roz-

działy odzwierciedlające główne zainteresowania badawcze Profesora: *Człowiek a środowisko geograficzne* oraz *Zmiany mapy politycznej świata*. W pierwszym z nich ukazał różnorodność relacji człowiek-środowisko. Był szczególnie wyczulony na kwestie racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody i jej ochronę. W zakończeniu opracowania znajdujemy słowa, jakże aktualne również po upływie niemal pół wieku: *fakty świadczą o potrzebie zrewidowania dotychczasowego, niefrasobliwego lub często lekkomyślnego stosunku społeczeństwa do przyrody i jej zasobów. Jeżeli Ziemia nie ma stać się – jak przestrzegają niektórzy pisarze – „obrabowaną”, czy „oskalpowaną” planetą, konieczne jest, w warunkach coraz większego rozwoju techniki i sił wytwórczych oraz szybkiego wzrostu ludności, specjalne prawodawstwo narodowe i międzynarodowe w sprawie ochrony przyrody*. Należy dodać, że prawodawstwo międzynarodowe – w warunkach ówczesnych podziałów politycznych świata i w dobie hasła o „ujarzmianiu przyrody” – praktycznie nie istniało.

Wiele uwagi Profesor Barbag poświęcał dydaktyce szkolnej i akademickiej. Napisał wiele artykułów na ten temat. Przetłumaczył szereg publikacji z zakresu metodyki nauczania geografii, między innymi książkę *O nauczaniu geografii*, wydaną w języku angielskim pod egidą UNESCO. Napisał też wiele podręczników szkolnych z zakresu geografii. Inne recenzował dla wydawnictw.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Profesor Józef Barbag był doskonałym dydaktykiem – lubił pracę pedagogiczną. Rozpoczął ją bezpośrednio po ukończeniu studiów jako nauczyciel geografii w szkołach średnich w Równem, Międzyrzeczu Podlaskim i Radomsku. Był entuzjastą zajęć w terenie – niezwykle atrakcyjnych dla młodzieży. Organizował np. wycieczki na łyżwach po zamrzniętych rzekach, wycieczki piesze i rowerowe. Młodszych prowadził w bliższe okolice szkoły, dla starszych organizował wycieczki po kraju.

Po zakończeniu wojny podejmuje pracę naukową w wyższych uczelniach Warszawy. Od początku lat 50. był związany z Uniwersytetem Warszawskim. Był kierownikiem początkowo Katedry Geografii Regionalnej, a później, po zmianach organizacyjnych, kierował Zakładem Geografii Regionalnej i Politycznej. Zgodnie ze swoimi zainteresowaniami prowadził wykłady z geografii regionalnej świata i geografii politycznej. Były one wysoko oceniane przez młodzież akademicką. Komunikatywny język, piękna polszczyzna i wspaniałe, barwne przeżycia – to wszystko zapamiętała większość słuchaczy. Pod kierunkiem Profesora powstało wiele prac doktorskich i magisterskich. Tematyki prac nigdy nie narzucał – proponował, zalecał przedmiot badań, a tytuł pracy cierpliwie uzgadniał z jej przyszłym autorem. W trosce o wysoki poziom wszystkich zajęć dydaktycznych hospitał prowadzone

ćwiczenia i proseminaria. Młodszym pracownikom udzielał, jak zwykle w życzliwym tonie, bezcennych porad dydaktycznych. Zajęcia dydaktyczne prowadził nie tylko na Uniwersytecie Warszawskim. Wykładał w latach 1946–1952 w Szkole Głównej Służby Zagranicznej i na licznych kursach doszkalających dla nauczycieli.

Był wykładowcą lubianym i cenionym przez studentów, mimo że nie tolerującym najmniejszych przejawów nieuczciwości, jak np. ściągania na egzaminach. Pisane pod kierunkiem Profesora prace dyplomowe musiały reprezentować wysoki poziom naukowy. Zwracał uwagę, by mapy w nich zamieszczone były zgodne z zasadami sztuki kartograficznej. W Instytucie Geograficznym UW wypromował trzech doktorów.

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACYJNA

Profesor Józef Barbag piastował liczne funkcje i prowadził różnorodną działalność organizacyjną. Działal też w organizacjach międzynarodowych. Był członkiem i aktywnym działaczem Komisji Metodologii i Nauczania Geografii przy Międzynarodowej Unii Geograficznej. W Ministerstwie Oświaty pełnił przez kilka lat funkcję dyrektora Departamentu Programów i Podręczników, później Departamentu Oświaty Dorosłych. Aktywnie pracował w strukturach Polskiej Akademii Nauk. Przez siedem lat był zastępcą sekretarza naukowego Wydziału III.

Mimo aktywnej pracy na uczelni w dalszym ciągu zajmował się pracą związaną z dydaktyką szkolną. Przez szereg lat był redaktorem miesięcznika „Geografia w Szkole”. Dbał o wysoki poziom merytoryczny tego pisma, wypracował optymalną strukturę jego treści tak, aby była istotną pomocą dla nauczycieli. W „Geografii w Szkole” zamieszczali swoje publikacje nie tylko wybitni naukowcy. Profesor często oddawał głos nauczycielom-praktykom, aby dzielili się swoimi spostrzeżeniami i uwagami z zakresu dydaktyki geografii. Z pracą redakcyjną łączył działalność organizacyjną związaną z Olimpiadą Geograficzną dla młodzieży szkolnej.

Różnorodna była działalność Profesora na forum międzynarodowym. Ułatwiała ją doskonała znajomość kilku języków obcych. Brał udział w pracach komisji uzgadniającej treść podręczników szkolnych ukazujących się w Polsce i RFN. Była to działalność wymagająca zarówno wiedzy merytorycznej, jak zręcznej dyplomacji. Profesor aktywnie współpracował z Polskim Komitetem UNESCO. Był zapraszany jako wykładowca do ośrodków uniwersyteckich zarówno państw socjalistycznych, jak i Europy Zachodniej, Stanów Zjednoczonych i Kanady. W tym ostatnim kraju (np. w Quebec) podziw studentów budziło pytanie, czy zyczą sobie wykładu w języku angielskim czy francuskim. Wszystkie pobyty zagraniczne były dla Profesora okazją do zdobywania informacji o programach nauczania.

Utrapieniem Profesora były liczne telefony z redakcji czasopism, radia lub telewizji z prośbą o wyjaśnienie różnych problemów geograficznych odnośnie do nazewnictwa geograficznego lub lokalizacji obiektów geograficznych. Przyjmował je jednak ze zrozumieniem i zyczliwością.

Stefan Kałuski

PRACE BIOGRAFICZNE I INNE ŹRÓDŁA

- Dumanowski B., Kałuski S., 1983, *Józef Barbag 1903-1982* [w:] *Przegląd Geograficzny* 55, 2, s. 491-492.
- Kantowicz E., Skotnicki M., Walewski A. (red. naukowa) 2004, *50 lat Zakładu Geografii Regionalnej w Uniwersytecie Warszawskim* [w:] *Prace i Studia Geograficzne*, T. 34, WGiSR, Warszawa.

WYBRANE PRACE JÓZEFA BARBAGA

- 1948, *Geografia gospodarcza Polski w zarysie*, RJW, Warszawa.
- 1949, *Geografia gospodarcza Polski w zarysie*, wyd. 2 uzupełnione, PZWS, Warszawa.
- 1949, *Nauka o Polsce i świecie współczesnym*, Warszawa (wspólnie z J. Liderem, K. Mariańskim, W. Łajdusem, E. Stuczyńskim).
- 1950, *Nauka o Polsce i świecie współczesnym*, Warszawa.
- 1951, *Geografia gospodarcza Polski w zarysie*, Materiały pomocnicze dla klasy X, PZWS, Warszawa.
- 1951, *Ekonomiceskaja geografija Polshi*, Moskwa.
- 1952, *Ekonomiceskaja geografija Polshi*, Moskwa.
- 1952, *Geografia gospodarcza Polski dla klasy X*, PZWS, Warszawa.
- 1956, *Geografia gospodarcza Polski dla klasy X*, PZWS, Warszawa.
- 1956, *Ökonomische und politische Geographie der Volksrepublik Polen*, Berlin.
- 1956, *Geografia Polski. Klasa X*, PZWS, Warszawa (wspólnie z M. Janiszewskim).
- 1957, *Geografia gospodarcza Polski. Rolnictwo*, wyd. 2, Warszawa.
- 1959, *Przedmiot i zadania geografii regionalnej*, *Przegl. Geogr.*, Warszawa.
- 1960, *Geografia Polski. Klasa X*, PZWS, Warszawa (wspólnie z M. Janiszewskim).
- 1963, Redakcja. *Geografia Powszechna t. II, Człowiek i jego działalność gospodarcza*, PWN, Warszawa.
- 1963, *Człowiek a środowisko geograficzne* [w:] *Geografia Powszechna t. II*, PWN, Warszawa.
- 1963, *Zmiany mapy politycznej świata 1900-1962* [w:] *Geografia Powszechna t. II*, PWN, Warszawa.
- 1964, *O miejsce geografii politycznej w systemie nauk o Ziemi*, *Czasopismo Geograficzne* 35.
- 1965, *Géographie et comprehension internationale*, Paris.
- 1965, *Geographie – Unterricht in der Polnischen Volksrepublik*, Brunschweig.
- 1965, *Veränderungen in der Bevölkerungsstruktur Polens*, Wien.

- 1966, Redakcja. *Metodyka nauczania geografii*, praca zbiorowa, Warszawa.
- 1966, *Geografia Polski. Klasa X*, Warszawa (wspólnie z M. Janiszewskim).
- 1967, *Stany Zjednoczone*, Warszawa (wspólnie z R. Galonem).
- 1968, *Geografia Polski*, Warszawa (wspólnie z A. Dylikową).
- 1969, *The complex production index as a means of appraising the rate of economic growth*, Warszawa.
- 1970, *Iskier przewodnik po stolicach świata*, Wyd. Iskry, Warszawa.
- 1970, *O nauczaniu geografii*, Warszawa.
- 1970, *Kraje „Trzeciego Świata” w obliczu rewolucji naukowo-technicznej*, Warszawa.
- 1971, *Zarys geografii politycznej*, Warszawa.
- 1971, *Organizacja gospodarcza struktury przestrzennej w Krajach Trzeciego Świata w obliczu rewolucji naukowo-technicznej*, Praga.
- 1971, *Geografia gospodarcza świata dla klasy II liceum ogólnokształcącego*, Warszawa.
- 1971, *Geografia świata*, Warszawa.
- 1974, *Geografia gospodarcza świata dla klasy II liceum ogólnokształcącego*, wyd. 4, Warszawa (wspólnie z J. Śliwińskim).
- 1974, *Geografia ekonomiczna Stanów Zjednoczonych i Kanady*, PWE, Warszawa.
- 1974, *Geografia polityczna ogólna*, PWN, Warszawa.
- 1974, *Metodyka nauczania geografii*, wyd. 2 zmienione, Warszawa.
- 1974, *Iskier przewodnik – panorama świata*, Wyd. Iskry, Warszawa.
- 1975, Redakcja. *Geografia świata*, wyd. 2, WSiP, Warszawa.
- 1975, *Die Geographie im Polnischen Schulspten*, Brunschweig.
- 1976, *Wielka Brytania*, PWN, Warszawa.
- 1978, *Iskier przewodnik – panorama świata*, Wyd. Iskry, Warszawa.
- 1978, *Geografia polityczna ogólna*, PWN, Warszawa.
- 1980, *Geografia gospodarcza świata dla klasy II liceum ogólnokształcącego*, wyd. 4, Warszawa.
- 1982, *Geografia ekonomiczna Stanów Zjednoczonych i Kanady*, wyd. 2 uzupełnione, Warszawa.
- 1984, *Geografia gospodarki świata*, PWN, Warszawa.

Summary

Józef Barbag was born on 9 April 1903, in Podolia. In 1922–1927 he studied geography at the John Casimir University in Lviv. After graduation he taught at several secondary schools and in 1953 took a post at the Institute of Geography of the University of Warsaw where in 1968 he obtained professorship. His specialties were the regional and the political geography and in these fields he published numerous papers that gained him international respect. He was the author of the first post-war textbook of the political geography and he wrote many monographs, textbooks, and articles on the regional geography of the world.

For many years he was the editor-in-chief of the periodical for teachers „Geografia w Szkole” and was a co-founder of the Geographical Olympiad for school teenagers. He held responsible positions in the Ministry of Education and cooperated with the Polish office of UNESCO. He was well known abroad: he participated in numerous conferences and was invited to lecture at European and American universities. He was active in the Commission for Geographical Education and Methodology at the International Geographic Union and he was decorated, among the others, with the Commander’s and Officer’s Cross of Polonia Restituta and with many foreign orders for his scientific and didactic output.

Professor Józef Barbag died on 19 June 1982, in Warsaw.

*Stefan Kaluski, Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych,
Uniwersytet Warszawski, ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa,
e-mail: s.kaluski@uw.edu.pl*